

Johs. Brøndum-Nielsen

2. december 1881 – 9. marts 1977

Johannes Brøndum-Nielsen fødtes i Hejlskov ved Viborg, men voksede op i Brudager ved Svendborg. Efter at have modtaget privatundervisning i græsk, latin, dansk, historie m. m. kom han i 1899 paa Skaarup Seminarium, hvorfra han blev dimitteret i 1902. Han tog studentereksamen paa Lang og Hjorts kursus i 1904, bestod magisterkonferens i nordisk filologi 1910 og erhvervede den filosofiske doktortog 1914. I 1919 genoprettedes det docentur, som Såby og Dahlerup tidligere havde haft, og besattes med Brøndum-Nielsen. I 1926 efterfulgte han Verner Dahlerup som professor i nordiske sprog; han tog sin afsked i 1951.

Brøndum-Nielsens videnskabelige arbejde begyndte allerede i studietiden. Efter opfordring af Dahlerup paatog han sig at udgive et

haandskrift for Universitets-Jubilæets danske Samfund, og 1908–09 udkom *De gamle danske Dyrerim* med haandskriftbeskrivelse, karakteristik af sprogformen og litterær placering. Brøndum-Nielsen fremtræder allerede i dette begynderarbejde som en grundig tekstfilolog.

I 1914 forsvarede Brøndum-Nielsen sin doktordisputats *Sproglig Forfatterbestemmelse. Studier over dansk Sprog i det 16. aarhundredes begyndelse*. Afhandlingen bestaar af to afsnit: 1. »Forfatterbestemmelse udfra ordvalg o. l.« I det første afsnit behandles oversættelsen af Ny Testamente 1524. Brøndum-Nielsen kommer til det resultat, at der har virket tre oversættere, og bestemmer ud fra en sammenligning med breve og dialektformer, hvilke dele hver af dem har oversat. Den tredie oversætter – efter Brøndum-Nielsens antagelse Henrik Smith – har ikke efterladt sig breve, hans hjemsted indkredses paa grundlag af dialektformer. I andet afsnit vises, at »De tre ældste danske Skuespil (Christiern Hansens Komedier)« maa have tre forskellige forfattere. Grundlaget er den forskellige brug af smaaord (konjunktioner, adverbier). Dette afsnit bygger paa dybtgaaende studier af det 16. aarh.'s sprog. Ved adskillige af ordene gives en udførlig redegørelse for deres brug i tiden (evt. ogsaa før og senere); anvendelsen af *ej* og *ikke* behandles i en excurs. Brøndum-Nielsen har senere anvendt metoden paa andre tekster.

Det danske Sprog- og Litteraturselskab overdrog umiddelbart efter dets stiftelse i 1911 Brøndum-Nielsen at tilvejebringe en udgave af landskabslovene. V. A. Secher og Marcus Lorenzen havde tidligere arbejdet med en saadan plan, men havde maattet opgive den, fordi de ikke havde kunnet naa til klarhed over de mange haandskrifter af Jyske Lov. Brøndum-Nielsen valgte at begynde med Skaanske Lov; ved at gaa ud fra væsentlige afvigende tekststeder, »nøglesteder«, kunde han inddele haandskrifterne i grupper med »gruffeførere« og opstille et stemma. I afhandlingen *Danske Lovhaandskrifter og dansk Lovsprog i den ældre Middelalder* (Arkiv 1918) har Brøndum-Nielsen gjort rede for disse forhold og tillige behandlet de ældre haandskrifters sprogform, bl. a. paavist vokalharmonien i B 69; han karakteriserer lovsproget som et litterært sprog. Den anvendte metode ved haandskriftgrupperingen danner grundlag for udgivelsen af de øvrige love (ved Kroman, Skautrup, Aakjær o. fl.). Første hefte af *Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene*, under ledelse af Brøndum-Nielsen, udkom 1920, udgaven afsluttedes 1961.

Da Det danske Sprog- og Litteraturselskab i 1915 paatog sig ud-

givelsen af *Ordbog over det danske Sprog*, blev Brøndum-Nielsen knyttet til den som redaktør. Han fortsatte med dette arbejde til ordbogens afslutning i 1954 og har redigeret 7445 spalter, der svarer til 5–6 bind. Til ordbogens Redaktionsregler (1917) har han udarbejdet redegørelsen for Høysgaards lydbetegnelse (accentbrug), jfr. ogsaa DSt. 1918. Ogsaa den lille afhandling *Trykforholdene ved Afledningsendelsen -agtig i dansk* (DSt. 1917) er vel udarbejdet med henblik paa ordbogen. Som ordbogsredaktør søgte Brøndum-Nielsen at udtømme citaternes indhold i sine definitioner, i modsætning til Rubow, hvis definitioner han ved en universitetsøvelse karakteriserede som »antydende«, og han var ikke interesseret i nyttilkomne citater efter redaktionen.

Fra 1916–1920 holdt Brøndum-Nielsen i maanederne oktober – november forelæsninger ved Uppsala Universitet. I 1919 udnævntes han til docent i nordiske sprog ved Københavns Universitet. I de følgende aar omfattede hans undervisning alle fagets discipliner: runeindskrifter, gammeldanske tekster, palæografi, nydansk grammatik, fonetik, dialektologi m. m. samt elementært oldnordisk (paa skift med Dahlerup og Finnur Jónsson). Til brug ved undervisningen udgav Brøndum-Nielsen *Danske Sprogtekster til Universitetsbrug I–VII* (1925–43), *Dialekttekster til Universitetsbrug I–II* (1925–32). *Den nordiske Skrift* (i Haandbog i Bibliotekskundskab, 1924) benyttedes ved undervisningen i palæografi.

Den første frugt af Brøndum-Nielsens undervisning var *Dialekter og Dialektforskning* (1927; 2. opl. 1951) paa grundlag af forelæsninger i 1920. Det er en velskreven bog. I det første hovedafsnit gives en instruktiv oversigt over den europæiske dialektforsknings historie (Brøndum-Nielsen har »aabnet den nordiske filologis dør mod den international omverden«, Hjelmslev) og en redegørelse for dialektforskningens metoder og problemer. I det andet hovedafsnit behandles dels væsentlige nordiske ejendommeligheder og nogle danske dialektskel, dels danske dialektejendommeligheder, udarbejdet af deltagere ved øvelser.

I 1924 begyndte Brøndum-Nielsen forelæsningerne over gammel-dansk grammatik, som fortsattes i en lang aarrække for et fyldt auditorium (lørdag kl. 9–10). I 1928 udkom *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. I. Indledning. Tekstkildernes Lydbetegnelse. Vokalisme*. I 1932 fulgte *II. Konsonantisme*, i 1935 *III. Substantivernes Deklination*. Fremstillingen bygger paa Brøndum-

Nielsens store samlinger og bringer et stort eksempelstof (i modsætning til f. eks. Noreens Altschwedische Grammatik er formerne forsynet med præcis kildeangivelse). Systematikken er forskellig fra den i Noreens grammatikker; inddelingen bestemmes af lydovergangens art (lydlukning, lydaabning osv.). Særlige problemer behandles i udførlige anmærkninger, hvor Brøndum-Nielsen forsøger at give en forklaring, ofte meget skarpsindigt (»en undertiden vel stor Skarpsindighed,« mener Marius Kristensen). Første bind er tilegnet »Axel Kock. Mesteren og Vennen« og er naturligt nok afhængigt af hans store værk, men det faar sit særpræg ved inddragelsen af dialektformer. I andet bind er der grund til at fremhæve den indgaaende behandling af de særlig danske lydudviklinger, klusilsvækkelsen og spirantsvækkelsen, hvor det historiske og dialektgeografiske kombineres. Tredie bind er det lettest læselige, det kan virke næsten som en oversigt, men ved brugen konstaterer man, at det væsentlige er der. Brøndum-Nielsen giver oplysning om endelsernes indoeuropæiske forhistorie, hvad der ikke er almindeligt i de germanske grammatikker. Bind I udkom i en let ændret udgave 1950, II og III i fotografisk optryk med tillæg 1957 og 1966.

I kildefortegnelsen til første bind er medtaget nogle tekster, som tidligere har været anset for svenske: Mariaklagen, Kölner-verset, Sjelens Trøst og Uppsala-Postillen. Proveniensen blev nærmere begrundet i udgaven af *Mariaklagen* (1929; sammen med Rohmann) og *Acta Phil. Scand.* 1929 og 1934. I forbindelse med grammatikken staar ligeledes *Studier i dansk Lydhistorie I–XVI: om w : v i B 74, l- og n-lydene* (gennemstreget *l* og *n* i B 74), en form for palatalomlyd (*sænnændæ*), *-ia* > *-iæ* i Malmø-skraaerne, *sighia* : *sæghia*, vokalharmoni og vokalbalance i B 74, o. fl. (*Acta Phil. Scand.* 1927–31), endvidere *Problemet lykil : nykil* (smst. 1931; han fastholder sin forklaring, se smst. 1933, 1971–73).

I *Om Rimkrønikens Sprogform og Tilblivelse* (1930) anvender Brøndum-Nielsen metoden fra sidste del af disputatsen til at inddele Rimkrøniken i forskellige afsnit hvert med sit særpræg. Udgangspunktet er dels visse former i rimene (*nødh* : *nedh*, *sæt* : *sar*), dels brugen af poetiske ord (*mwnne*, *fuld-*, *saaræ*), men ogsaa stilistiske særtræk (reminiscenser fra folkeviser og eventyrfortælling). Afhandlingen vidner om hans evne til at indleve sig i en tekst. I disputatsen var fremstillingen noget tynget af lærdom, i behandlingen af Rimkrøniken fremføres argumentationen med elegance.

Med tredie bind gik Gammeldansk Grammatik i staa. Den ydre

anledning var, at studenterne anmodede om at blive fri for lørdagsforelæsningerne, med den begrundelse, at de vilde faa grammatikken i bogform. Men ogsaa andre forhold kan have spillet ind. Allerede ved udsendelsen af første bind havde Brøndum-Nielsen mærket, at der blæste nye vinde. Alf Sommerfelts anmeldelse var ganske vist rettet mod den historiske skole i almindelighed, men den var præget af den tendens til nedvurdering, som var karakteristisk for Sommerfelt. Den kritiske holdning til den ældre sprogvidenskab kendetegnede ogsaa den nye retnings repræsentanter i København. I et indlæg paa Nordistmødet i 1946 advarede Brøndum-Nielsen »vore Dages Unggrammatikere« mod »ubillig Strengthed i Vurderingen af den ældre Skoles Arbejdsform og Resultater« og mod unødigt at skræmme unge sprogmænd bort fra en forskning ad disse baner.

I de følgende aar var Brøndum-Nielsen optaget af forskellige filologiske og litterære emner. Fra 1937 til 1944 havde han en artikelserie *Fra Sprogets Verden* løbende i Nationaltidende og fra 1941 til 1952 en tilsvarende række *Vort Sprog* i Provinspressen. Det var et arbejde, som morede ham. Han udgav en række litterærhistoriske skrifter, ofte foranlediget af manuskriptfund: *Bødtcher-Manuskripter* (1939), *Poul Møller Studier* (1940; en travesti »Smørialis' Digtervandringer«, 1823, henføres til Poul Møller), *Bødtchers Samlede Digte* (1940), *Danske Ordsprog* (1942), *Gustav Wied i Breve* (1946), *Litterærhistoriske Epistler. Ludvig Bødtcher. Poul Møller. Viggo Stuckenberg* (1960), »*Fagre Ord*«. *Nyfundne Manuskripter af Ingeborg og Viggo Stuckenberg* (1962), *Viggo Stuckenberg – Sophus Claussen. En Brevvexling* (1963). Et par syntaktiske studier indeholder et stort eksempelstof fra litteraturen: *Efterstillet konditional Inversionsbisætning* (Acta Phil. Scand. 1941), *Dækning – Oratio tecta i dansk Litteratur før 1870* (1953). Ogsaa rimstudier gav han sig af med; hans afskedsforelæsning handlede om forskellige forfatteres rimbrug, og et par studier fremkom i festskriftet til Collinder (1954) og festskriftet til Skautrup (1956).

Efter at Brøndum-Nielsen havde trukket sig tilbage fra universitetet, og ordbogen var afsluttet i 1954, optog han sine studier af gammel-danske tekster. I 1955 udgav han *Et gammel-dansk Digt om Christi Opstandelse*. Haandskriftet var fremdraget i Samlaren 1913 af Isak Collijn, der ansaa det for en fornsvensk rimet passionshistorie. Brøndum-Nielsen paaviste, at sproget var skaansk, og at stoffet hidrørte fra det apokryfe Evangelium Nicodemi.

I indledningen bebudes en undersøgelse af Uppsala-Postillen, og i

1959 udkom *Fra Skaanes Senmiddelalder*. Den var udgivet af Klemming, der ansaa sproget for svensk, men med mange danismer og ejendommeligheder. Brøndum-Nielsen viste, at sproget er skaansk. Gennem en minutiøs undersøgelse af benyttelse af forlæg, oversættelsesteknik, syntaks, ordbrug, lyd- og bøjningsforhold naar Brøndum-Nielsen frem til en inddeling af teksten i en række afsnit med forskellige oversættere. Sammenlignet med de svenske postiller har stilen i den danske et mere folkeligt præg (ligesom i den danske Sjælens Trøst).

Af kortere tekster behandlede han en indskrift i tilknytning til et kalkmaleri *Den pløjende Adam* (Acta Phil. Scand. 1957). Ivar Lindquist havde bestemt sproget som en blanding af norsk og svensk. Brøndum-Nielsen gav den anden læsning og tolkning og bestemte indskriften som skaansk. I *Legende-Fragmenter paa Seglremme fra Romsdal-Breve* (Acta Phil. Scand. 1963) bestemtes sprogformen i fragmenterne som dansk fra det 14. aarh., ikke norsk fra det 15. aarh. (Seip). Om skriveren af et skaansk lovhaandskrift og dets datering handler *E Don. Var. 136,4° og Jepp Swale i Wæ* (smst.).

Omkring 1955 foreslog Kaare Grønbech, at Brøndum-Nielsen skulde ansøge Carlsbergfondet om bevilling til en fagligt kvalificeret medhjælp ved Gammeldansk Grammatik. Det gamle forelæsningsmanuskript blev taget frem – det sluttede med den sidste forelæsning. Manuskriptet blev revideret og udarbejdelsen videreført. Bind IV *Adjektiver. Adverbier. Numeralier* udkom i 1962 (paa det tidspunkt var det blevet klart, at pronominerne maatte have et bind for sig). Til de følgende bind blev materialet forøget, navnlig ved en excerpering af lovudgavens variantapparat. Apparatet i Skaanske Lov var efter krav fra selskabet blevet stærkt beskaaret, og her benyttedes de udkomne bind af Corpus-serien – naar man ser de mange henvisninger hertil, maa man tænke paa den rent fysiske anstrengelse, det har været for den gamle herre at tage de tunge folianter frem. Ogsaa Uppsala-Postillen og Gammeldanske Diplomer udnyttedes. De sidste bind har paa denne maade faaet en vældig stoffylde; detailproblemer behandles, det gælder ogsaa lydformer, som ikke var medtaget i bind I–II, lejlighedsvis ogsaa syntaktiske problemer (f. eks. *dem* i reflektiv anvendelse). Bind V *Pronominer* udkom i 1965, bind VI *De stærke Verber* og bind VII *De svage Verber. De præteritopræsensiske Verber* i 1971, bind VIII *Konjugationsformernes Udvikling* i 1974 (titelbladet har 1973, det blev ved en fejtagelse rentrykt, før bindet var færdigt). I forordet til sidste bind giver Brøndum-Nielsen et tilbageblik over

sin forskning, fra Dahlerup i hans ex-rusaar foreslog ham at udgive *Dyrimene* og i 1907 i en time gav en uakceptabel forklaring af -s i *medens*, indtil han i sit 92. aar »med undrende Tilfredshed« afslutter grammatikken – et tidsrum af nærvæd 70 aar. Han vedkender sig, at hans synspunkter væsentlig er de samme fra første til sidste bind, men citerer en udtalelse af en yngre strukturalist, gaaende ud paa, at Brøndum-Nielsen, ligesom Vilh. Thomsen, har arbejdet implicite strukturelt paa grundlag af sin fortrolighed med teksterne.

Gammeldansk Grammatik er et uvurderligt hjælpemiddel ved studiet af gammeldansk og værdifuld for studiet af de nordiske sprog i det hele taget. Den indtager tillige en værdig plads inden for den almindelige germanistik som den udførligste historiske grammatik (»det fortrinligste værk af sin slags i hele den germanistiske litteratur,« for at citere en germanist). Brøndum-Nielsen slutter sig til rækken af danske sprogforskere med en stor og vægtig produktion.

Jævnside med udarbejdelsen af grammatikken publicerede Brøndum-Nielsen forskellige afhandlinger i *Acta Phil. Scand.*: *Om Udviklingen af Enstavelses-Præt.Ptc. i stærke Verber* (1966), *Om Sprogformen i de sjællandske Love* (1971–73), *Problemet giorth* (smst.), *Skaanske Kirkelov og AM 37,4°* (1975), *En Notits om Kölner-Verset* (1975), *Infortisvokalerne a/æ i skaanske Lovhaandskrifter, spec. i A-Gruppen* (1976). Af disse er afhandlingen om de sjællandske love den vigtigste. Han giver en karakteristik af sproget i de to love og paaviser, at den ældste del af VL peger mod Jylland og indeholder træk, der taler for paavirkning af vestnorsk lovsprog. Han fremsætter den teori, at denne del af loven er blevet til, da Valdemar var konge i Jylland og efter tilskyndelse af Absalon. Det var tanker, som Brøndum-Nielsen havde syslet med gennem flere aar, og som det var ham magtpaaliggende at faa fremsat. Med grammatikkens afslutning og denne afhandling havde han bevidstheden om, at han havde skrevet, hvad han skulde skrive. Efter en sygdom svigtede synet, og kræfterne tog af. Men hans aandsevner var ikke svækkede, og endnu engang tog han en tekst op til sproglig forfatterbestemmelse, en skolekomedie, *Vincola Petri*, der var publiceret i *Edda* 1966. Han udgav den med rede-gørelse for sprogform og forfatterproblem (han henførte den til Hans Oluvsøn Nysted). Den blev udgivet af Universitets-Jubilæets danske Samfund i 1975 som en gave til Brøndum-Nielsen, »i halvtredsinstyve Aar Styrelsens Formand«.

Som universitetslærer var Brøndum-Nielsen respekteret og afholdt,

han var en dygtig pædagog og forstod at vække interesse for den sproglige side af studiet. De studerende fik indtryk af hans store lærdom, men ogsaa af hans autoritet. Naar man skulde tale med ham, var han imødekommende og venlig, men hans væsen var afmaalt. Han stillede store krav til kundskaber i gammeldansk (de første bind af grammatikken benyttedes som lærebog), og for de studerende med overvejende litterære interesser kan hans krav have været svære. »Vi elskede litteraturen, men maatte arbejde med gammeldansk,« sagde Alf Henriques i en tale i de danskstuderendes forening i 1968. Men de skattede hans undervisning, vel navnlig hans tekstgennemgang. »Det var hos Brøndum-Nielsen, vi lærte metode,« sagde Gustav Tolderlund-Hansen til mig for nogle aar siden. Sit forbeholdne væsen bevarede han ogsaa senere i livet over for sine elever; han gav i almindelighed ikke direkte udtryk for sin interesse for deres arbejde, men han fulgte dem, og efter konkurrenceforelæsningerne i 1952 skal han have udtalt sin glæde over deres præstationer. Ved enkelte lejligheder kunde man fornemme en bunden varme, og der er ingen tvivl om, at det var ham en stor tilfredsstillelse, at han gennem sit lange otium bevarede kontakt med flere af sine gamle elever.

Ogsaa uden for universitetet har Brøndum-Nielsen gjort en stor indsats for faget. Blandt deltagerne i det møde, der holdtes i 1909 om oprettelsen af en stednavneinstitution, og blandt underskriverne af andragendet til ministeriet var stud. mag. Johs. Brøndum-Nielsen; han blev medlem af Stednavneudvalget i 1924. Aaret efter konferensen var han et af de stiftende medlemmer af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, og han var medlem af bestyrelsen 1911–30. Da det hensygnende Selskab for germansk Filologi i 1912 omdannedes til Selskab for nordisk Filologi, blev Brøndum-Nielsen formand (indtil 1921), og en periode med livlig mødevirksomhed indledtes. Han blev medlem af det rekonstruerede Udvalg for Folkemaal i 1922 og arbejdede for en udvidelse af dets virke, formand fra 1941. Han blev medlem af styrelsen for Universitets-Jubilæets danske Samfund 1920, formand 1924, medlem af den Arnamagnæanske Kommission 1936, formand 1953–62. Som formand virkede han for oprettelsen af det Arnamagnæanske Institut og for øgede bevillinger til publikationsvirksomheden.

Brøndum-Nielsen førte en haardnakket og udholdende kamp for sager, der laa ham paa hjerte, ogsaa selv om kampen maatte forekomme udsigtsløs, fordi han havde den politiske magt imod sig. Han gik i spidsen i kampen mod retskrivningsreformen i 1948, var med i

den »Kreds af det danske Sprogs Venner«, som udgav *Truslen mod vort Skriftsprog* (1951), og var formand for foreningen »Dansk Sprogværn«, der blev stiftet 1955 og udgav tidsskriftet af samme navn (1955–69); han udgav for foreningen en salmebog med gammel retskrivning i 1958. Som formand for den Arnamagnæanske Kommission og efter formandsskiftet i spidsen for »Haandskriftkomiteen af 1964« ledede Brøndum-Nielsen kampen mod loven om udlevering af de islandske haandskrifter, som regeringen foreslog og fik vedtaget i folketinget i 1961 og efter et nyvalg igen i 1965. Retssagen om denne afgørelse blev ført op til Højesteret.

Brøndum-Nielsen har været redaktør af tidsskriftet *Acta Philologica Scandinavica* fra dets start i 1926, dansk hovedredaktør af samlingsværket *Nordisk Kultur*, hovedredaktør af serien *Corpus Codicum Danicorum Medii Aevi* fra 1959.

I anledning af Brøndum-Nielsens 70 aars fødselsdag i 1951 blev der udgivet et udvalg af hans afhandlinger, *Studier og Tydninger*, med støtte af Daneklærerforeningen og Universitets-Jubilæets danske Samfund. Paa 80-aarsdagen udsendte Selskab for nordisk Filologi *Johs. Brøndum-Nielsen. En Bibliografi*, udarbejdet af Jørgen Larsen. I den foredragsrække, som Selskab for nordisk Filologi arrangerede i anledning af dets 50 aars jubilæum, holdt Brøndum-Nielsen et foredrag *Filologiske Erindringer og Erfaringer*, hvori han redegjorde for, hvad man kunde kalde »synspunkter for mit forfatterskab«.

Brøndum-Nielsens tid har været en periode med vækst i den nordiske filologi. Han har paa afgørende maade fremmet denne udvikling, dels ved sin undervisning og forskning, dels ved den indflydelse, han gennem sine hverv har øvet paa udbygning af institutionerne, hvor hans elever fik mulighed for at beskæftige sig med videnskabeligt arbejde.

Karl Martin Nielsen